

Αρχιμ.Κύριλλος Κεφαλόπουλος
M.B.S., Th.M., PhD./B.S., Th.D.

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΩΣ "ΝΕΟΣ ΜΩΨΗΣ"
στην τυπολογία και την θεολογία του
Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας.

ΑΘΗΝΑ 2013

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, από τους σημαντικότερους θεολόγους και Οικουμενικούς Διδασκάλους της Εκκλησίας, είναι περισσότερο γνωστός για την συμβολή του στο χριστολογικό δόγμα, όταν, εναντίον των αιρετικών απόψεων του Νεστορίου, ανέλαβε το δύσκολο έργο να υπερασπισθεί την ορθόδοξο πίστη. Μέσα από επιστολές, εγκυκλίους προς επισκόπους, μοναχούς, Πατριάρχες και αυτοκράτορες, αλλά και μέσω ειδικών θεολογικών πραγματειών διετύπωσε το ορθό χριστολογικό δόγμα της ενώσεως των δύο φύσεων του Χριστού, θείας και ανθρωπίνης, σε ένα Πρόσωπο, ατρέπτως, ασυγχύτως. Επίσης, εναντίον του αιρετικού Νεστορίου που αποκαλούσε την Παναγία "χριστοτόκον" ως γεννήσασα τον Ιησούν ως άνθρωπον και όχι Υιόν Θεού, ο άγιος Κύριλλος επέμενε και συνέβαλε στην επικράτηση του όρου Θεοτόκος. Η θεολογία του αγίου Κυρίλλου επικυρώθηκε από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο στην Έφεσο (431).

Ο άγιος Κύριλλος επίσης είναι γνωστός και ως ερμηνευτής της Αγίας Γραφής, καθώς μας κατέλιπε ερμηνευτικά υπομνήματα στην Πεντάτευχο, τους Ψαλμούς, τον Ησαΐα, τους ελάσσονες προφήτες, στα ευαγγέλια Ματθαίου, Λουκά, Ιωάννου, και στις επιστολές του Αποστόλου Παύλου. Η χαρακτηριστική ερμηνευτική μέθοδος που ακολουθεί ο άγιος Κύριλλος είναι η τυπολογική, όπως θα δούμε εν συνεχεία. Εκείνο όμως που είναι λιγότερον γνωστό είναι το γεγονός ότι ο άγιος Κύριλλος, αν αναζητήσουμε μέσα στα δογματικά και ερμηνευτικά του έργα, θα εντοπίσουμε πολλές αναφορές στο Άγιον Πνεύμα και την πνευματική ζωή, ώστε δεν είναι υπερβολή να χαρακτηριστεί και ως διδάσκαλος της πνευματικής ζωής.

Η ενασχόλησή μας με τον άγιον Κύριλλον Αλεξανδρείας, τον βίον του, την διδασκαλία και την θεολογία του, κατά τα προηγούμενα έτη, είχε ως αποτέλεσμα τα ακόλουθα κείμενα και μελετήματα:

1) Ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας. Βίος και Διδασκαλία. Θεολογική σκέψη και συνεισφορά του αγίου Κυρίλλου στο Δόγμα της Εκκλησίας (2004).

2) Κανών Παρακλητικός εις τον εν αγίοις Πατέρα ημών Κύριλλον Αρχιεπίσκοπον Αλεξανδρείας (2006).

3) Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας: Ερμηνεία στον Πεντηκοστόν (Ν') Ψαλμόν της μετανοίας (2011).

4) Cyril of Alexandria as an Exegete: A Fifth-Century Example of Patristic Biblical Hermeneutics (Thesis for the Master's Degree of Theology, Th.M.), California, 2011.

5) The Quest for Jesus: From the Jesus of the Gospel in Fifth-Century's Theology to some contemporary approaches. (From Cyril of Alexandria to Ludwig Wittgenstein's Phenomenology). Doctoral Thesis for the Degree of Doctor of Theology (Th.D.), Ohio, 2012.

6) Η Πατερική Θεολογία για την Θεία Ευχαριστία (με ειδική αναφορά στην θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας), 2011.

7) Η παρουσία του Αγίου Πνεύματος στην ζωή των πιστών κατά την θεολογίαν του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας, (2012).

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με μίαν άλλη διάσταση της κυρίλλειας θεολογίας και ερμηνευτικής, όπως αυτή εφαρμόζεται στην τυπολογία της Παλαιάς Διαθήκης και ειδικότερα αυτήν της τυπολογίας του Χριστού ως "Νέου Μωϋσέως". Θα δούμε πως μία κεντρική βιβλική μορφή, αυτή του Μωϋσέως, λειτουργεί στην τυπολογική ερμηνεία του αγίου Κυρίλλου ως τύπος του Χριστού- Νέου Μωϋσέως, και είναι κατά βάσιν χριστοκεντρική.

Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ¹

Η ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης με την τυπολογική της εκπλήρωση στην Καινή Διαθήκη αποτελεί μία βασική αρχή της

¹Η παρούσα ενότητα βασίζεται στην μεταπτυχιακή εργασία του π. Κυρίλλου Κεφαλοπούλου με τίτλο "Cyril of Alexandria as an Exegete: A Fifth-Century Example of Patristic Biblical Hermeneutics", (= Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας ως ερμηνευτής: Ένα παράδειγμα Πατερικής Βιβλικής Ερμηνευτικής του 5^{ου} αι.) Athens/California, 2011, και ειδικώς σελ. 16-27.

βιβλικής ερμηνευτικής του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Το κήρυγμα του Ευαγγελίου αποτελεί την μυσταγωγική οδό για τον πιστό στο Μυστήριο του Χριστού. Με αυτόν τον πνευματικό τρόπο ο άγιος Κύριλλος κατανοεί τον Νόμο της Παλαιάς Διαθήκης. "Ο λόγος των προφητών διαμορφώνεται σε σχέση με τα ορατά καταληπτά πράγματα, αλλά έχει την αναφορά του στα υπέρ νουν και διάνοιαν".² Αυτό είναι το καθήκον του ερμηνευτή, να ανασηκώσει το κάλυμμα που επισκιάζει την ζωή των ανθρώπων, τις διατάξεις και την τελετουργία της Παλαιάς Διαθήκης, να αποκαλύψει τις αινιγματώδεις εικόνες της Παλαιάς Διαθήκης και να φανερώσει την δύναμη της αλήθειας.³

Η ερμηνευτική μέθοδος που ακολουθεί ο άγιος Κύριλλος και προσδιορίζει την σχέση της Παλαιάς με την Καινή Διαθήκη ως σκιά και τύπον της αληθείας, καλείται τυπολογική και είναι κοινή ανάμεσα στους ερμηνευτές Πατέρες της Εκκλησίας, έχει δε την απαρχή της στην θεολογία του Αποστόλου Παύλου. Η ερμηνεία του αγίου Κυρίλλου στην Καινή Διαθήκη συχνά βασίζεται στην χρήση της Παλαιάς Διαθήκης ως αναφορά και απόδειξη των επιχειρημάτων του. Χρησιμοποιεί την Παλαιά Διαθήκη ως μαρτυρία υψηλής θεολογικής αυθεντίας σε θέματα δόγματος και ερμηνείας. Οι προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης βρίσκουν την εκπλήρωσή τους στο Πρόσωπο του Χριστού, και επομένως η πνευματική τους αλήθεια αποκαλύπτεται πλήρως.⁴ Έτσι η ερμηνεία του αγίου Κυρίλλου είναι τυπολογική, πνευματική, μα κυρίως χριστοκεντρική. Συχνοί και επαναλαμβανόμενοι τύποι της Παλαιάς Διαθήκης, των οποίων ο άγιος Κύριλλος κάνει χαρακτηριστική τυπολογική ερμηνεία, με σαφή αναφορά στον Χριστό, είναι ο Μωϋσής, η κιβωτός της Διαθήκης, η Σκηνή, το Σάββατο, η περιτομή, κ.ά.⁵ ο άγιος Κύριλλος αποδίδει στις τελετουργικές διατάξεις του Νόμου ως προς την προσφορά θυσιών, την Σκηνή, το θυσιαστήριο κλπ. Μία τυπολογία εκπληρούμενη στην εν πνεύματι και αληθεία χριστιανική λατρεία. Καθήκον του ερμηνευτή είναι να αποκαλύψει την ομορφιά και την αλήθεια των τύπων της

² Υπόμνημα εις Ησαΐαν 4,4 (P.G. 70, 1092 A).

³ Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, P.G. 72, 901M.

⁴ Υπόμνημα εις την προς Ρωμαίους Επιστολή, P.G. 74, 780 D.

⁵ Υπόμνημα εις Ιωάννην, P.G. 73, 420 B- 440 B.

Παλαιάς Διαθήκης, για να γίνει κατανοητό το κεκρυμμένο νόημα αυτών.⁶ Ο άγιος Κύριλλος παίρνει αυτές τις προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης και τις ερμηνεύει υπό το φως της αληθείας της Καινής Διαθήκης, πάντοτε μέσα από μία χριστολογική και χριστοκεντρική ερμηνευτική. Ως προς τούτο, ακολουθεί την τυπολογία του αποστόλου Παύλου, ιδίως στην προς Εβραίους Επιστολή, των πρώτων αποστολικών πατέρων και της Αλεξανδρινής εξηγητικής σχολής. Στο σημείον αυτό, καλόν είναι να αναφερθούμε σε δύο πιο χαρακτηριστικές τυπολογίες που κατέχουν σημαίνουσα θέση στην ερμηνευτική του αγίου Κυρίλλου, αυτές του Μωϋσέως- Χριστού και του μάννα- Άρτου της Ζωής.

Ήδη ο άγιος Κύριλλος έχει ασχοληθεί εκτενώς με την τυπολογία Μωϋσέως- Χριστού στα "Γλαφυρά εις την Έξοδον".⁷ Στο Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην δηλώνει ότι ο Μωϋσής σημαίνει την έλευση του Σωτήρος, και επικεντρώνεται στο χωρίο του Δευτερονομίου 18:15-19, στο οποίο, σημαίνεται το Μυστήριο του Χριστού. Όπως οι Ισραηλίτες δεν μπορούσαν να ακούσουν την φωνή του Κυρίου ή να Τον δουν χωρίς να πεθάνουν, ο Θεός χρησιμοποιεί τον Μωϋσή ως μεσολαβητή για να μεταδώσει το θέλημά Του και τον Νόμο στους Ισραηλίτες, έτσι και στην Καινή Διαθήκη ο Χριστός μεταφέρει και φανερώνει το θέλημα του Θεού στον λαό Του. Ο Χριστός είναι ο "νέος Μωϋσής", με την διαφορά ότι ο Μωϋσής ήταν απλώς αυτός που μετέδωσε τον Νόμο του Θεού στον λαό, ενώ ο Χριστός είναι ο Ίδιος ο Νομοθέτης. Στην υπόσχεση του Θεού ότι θα εγείρει ένα προφήτη από ανάμεσά σας όμοιο με τον Μωϋσή (Δευτ. 18:18), προτυπώνεται η έλευση του Χριστού ως Ενσάρκου Λόγου. Όταν ο Χριστός λέγει ότι *"ηκούσατε ότι ερρέθη τοις αρχαίοις, ου μοιχεύσης. Εγώ δε λέγω υμίν..."* (Ματθ. 5:27), ομιλεί ως νέος Μωϋσής που νομοθετεί. Εφ' όσον οι Ιουδαίοι πιστεύουν στον Μωϋσή, οφείλουν να πιστεύσουν και στον Χριστό που εκπληρώνει τον Νόμο και τους Προφήτες.⁸ και οι δύο, Μωϋσής και Χριστός μεταφέρουν τον Νόμο του Θεού στους ανθρώπους, με την διαφορά ότι ο Χριστός δεν είναι ένας

⁶ Περί της εν πνεύματι και αληθεία προσκυνήσεως και λατρείας, P.G. 68, 149 C.

⁷ P.G. 69, 386 C- 392 B.

⁸ Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην, P.G. 73, 266- 267B.

απλώς ανθρώπινος νομοθέτης, αλλά θεϊκός, ο Ίδιος ο Υιός του Θεού, ο εκπληρών τον Νόμο, ανώτερος του Μωϋσέως και των προφητών της Παλαιάς Διαθήκης.

Μία άλλη συνήθης τυπολογία στην ερμηνευτική του αγίου Κυρίλλου είναι αυτή του μάννα, "που αποτελεί τύπον της παρουσίας του Χριστού και των πνευματικών χαρίτων μέσω Αυτού". Ο άγιος Κύριλλος χρησιμοποιεί το μάννα ως τύπο του Χριστού, όπως έκανε και με τον Μωϋσή. Το μάννα ήταν ένα καθημερινώς επαναλαμβανόμενο θαύμα του Θεού επί σαράντα έτη. Ο μυστηριώδης αυτός ουράνιος άρτος που έθρεψε τους Ισραηλίτες στην έρημο αποτελεί προτύπωση του Μονογενούς Υιού και Λόγου του Θεού, που δίδεται στους πιστούς ως πνευματική τροφή (άρτος ζωής, σώμα Χριστού στην θεία κοινωνία). Όπως το μάννα έθρεψε τους Ισραηλίτες στην έρημο με σκοπό να τους αποτρέψει από την ενθύμηση των τροφών στην Αίγυπτο και την επιθυμία επιστροφής σε αυτήν (Εξοδος 16:1-3), κάτι που θα σήμαινε επιστροφή στις κοσμικές απολαύσεις της σαρκός, φροντίζει ο Θεός να παράσχει στον λαό Του τροφή. Το ίδιο κάνει και στην Καινή Διαθήκη, όπου το σώμα του Χριστού αποτελεί την πνευματική τροφή των πιστών.⁹

Επί πλέον, η Αγία Γραφή λέγει ότι την έκτη ημέρα, ο λαός μάζευε ποσότητα μάννα για δύο ημέρες (Εξοδος 16:5). Ο άγιος Κύριλλος ερμηνεύει ότι την εβδόμη ημέρα, που σημαίνει τον χρόνον ελεύσεως του Χριστού, ο άρτος ο αληθινός βρίσκεται ανάμεσά μας, και γι' αυτό δεν χρειαζόμαστε το μάννα. Ο Χριστός ως ο Άρτος της Ζωής, αντικαθιστά τον τύπο του μάννα της Παλαιάς Διαθήκης. Το μάννα που διετηρείτο αδιάφθορο στην Σκηνή, στα "Αγια των Αγίων, κρυμμένο στο στάμνο του Ααρών, σημαίνει το κεκρυμμένο πνευματικό μάννα, τον πολύτιμο Λόγον του Θεού που αποθησαυρίζει μέσα στην καρδιά του ο κάθε πιστός, και του προσφέρει, μέσω της θείας κοινωνίας, τροφήν αθανασίας και οδηγεί σε καινή ζωή άφθορο και αιώνιο.¹⁰

⁹ Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην, P.G. 73, 313. Η όλη διαπραγμάτευση της τυπολογίας του μάννα βρίσκεται στο P.G. 73, 310 D- 328.

¹⁰ "Ο.π., P.G. 73, 319-320.

Ο άγιος Κύριλλος κάνει χρήση αυτής της τυπολογίας του μάννα- Άρτου της Ζωής, όταν ερμηνεύει τους λόγους του Χριστού, που συσχετίζουν το μάννα της Παλαιάς Διαθήκης με τον άρτο της ζωής, το ίδιο το σώμα του Χριστού, που τρέφει τους πιστούς, και έχει την ίδια ουράνια προέλευση (Ιω. 6:34).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο άγιος Κύριλλος βασίζεται στην Παλαιά Διαθήκη, ως πηγή αποδεικτική του χριστιανικού δόγματος και της αληθούς πίστεως. Ζώντας ο ίδιος στο πνευματικό κλίμα της Αλεξανδρείας, με την πολυπληθή εβραϊκή κοινότητα κείμενη εχθρικά προς τον χριστιανισμό, ο άγιος Κύριλλος καταφεύγει στην Παλαιά Διαθήκη συχνά ως κείμενο υψηλής αυθεντίας αλλά και πηγή θεολογικών επιχειρημάτων, ως μία αδιαμφισβήτητη μαρτυρία ότι ο Χριστός είναι όντως Υιός Θεού, και Θεός Σωτήρας Λυτρωτής (Μεσσίας). Έτσι, η Παλαιά Διαθήκη του παρέχει εκείνους τους τύπους και τις προτυπώσεις που χρησιμεύουν ως βάση της Χριστολογίας και της ερμηνευτικής του αγίου Κυρίλλου.

Ο ΜΩΨΗΣ ΩΣ ΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΩΣ "ΝΕΟΥ ΜΩΨΕΩΣ".

Έχουμε ήδη αναφερθεί συνοπτικώς, στην προηγούμενη ενότητα την σχετική με την τυπολογική ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης στην ερμηνευτική του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας, στο τυπολογικό μοτίβο Μωϋσής- Χριστός και όπως αυτό αναπτύσσεται στο "Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον". Ωστόσο, εάν θέλουμε να εξετάσουμε πιο επισταμένως αυτό το τυπολογικό μοτίβο στα έργα του αγίου Κυρίλλου, θα πρέπει να προστρέξουμε κυρίως στα "Γλαφυρά εις την Έξοδον", έργο που ο άγιος Κύριλλος έγραψε λίγο πριν το 429, λίγο δηλ. πριν ξεσπάσει η μεγάλη αντιπαράθεση με τον Νεστόριο. Η μορφή του Μωϋσέως σαφώς ερμηνεύεται χριστοκεντρικά με αναφορά στον Χριστό.

Η επιμονή του αγίου Κυρίλλου να παρουσιάσει τον Μωϋσή ως τύπο και σκιά του ερχομένου Μεσσία, του

Χριστού, δεν έχει μόνον θεολογική σημασία αλλά και πραγματική ποιμαντική εφαρμογή. Ας μην λησμονούμε ότι ο άγιος Κύριλλος και η χριστιανική Εκκλησία βρισκόταν σε πνευματική αντιπαράθεση με την ισχυρή και πολυπληθή εβραϊκή κοινότητα της Αλεξανδρείας, η οποία εκτός της οικονομικής και κοινωνικής της επιρροής, εξασκούσε και πνευματική επιρροή στους Αλεξανδρινούς, κυρίως μέσω της πνευματικής σχολής που είχε εγκαινιάσει ο Φίλων και συνεδύαζε την νεοπλατωνική φιλοσοφία με την αλληγορική ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης.

Η αντιπαράθεση αυτή δεν περιοριζόταν στην ανταλλαγή θεολογικών επιχειρημάτων σχετικά με την αξία του Μωσαϊκού Νόμου εν σχέσει προς το Ευαγγέλιο και την σύγκριση Μωϋσέως-Χριστού, αλλά συχνά η αντιπαράθεση ελάμβανε πιο βίαιες εκφάνσεις, όπως συνέβη στην αρχή της πατριαρχίας του αγίου Κυρίλλου, όταν ξέσπασαν βίαια επεισόδια που προκάλεσαν οι Εβραίοι με την πυρπόληση χριστιανικών ναών και το κάψιμο χριστιανών που είχαν εγκλωβισθεί σε αυτούς, με συνέπεια την οργισμένη αντίδραση των χριστιανών που προέβησαν σε πράξεις αντεκδικήσεως, με πυρπολήσεις συναγωγών, επιθέσεις σε Εβραίους, που κατέληξαν στην εκδίωξη των τελευταίων από την Αλεξάνδρεια και την οικονομική και κοινωνική αποδυνάμωση της επιρροής του εβραϊκού στοιχείου στην ζωή της πόλεως της Αλεξανδρείας.¹¹ Μέσα από αυτήν την βίαιη αντιπαράθεση Εβραίων και Χριστιανών στην Αλεξάνδρεια του 414 μ.Χ., ο Κύριλλος ανεδείχθη η αδιαμφισβήτητη και ηγετική πνευματική της πόλεως.

Στο πλαίσιο αυτών των θεολογικών και ιδεολογικών αντιπαραθέσεων, οφείλουμε να εξετάσουμε και την τυπολογική ερμηνεία του αγίου Κυρίλλου, όπως αυτή εμφανίζεται στα "Γλαφυρά εις την Έξοδον". Ο άγιος Κύριλλος αξιοποιεί θεολογικά την τυπολογική ερμηνεία για να αποδείξει μέσα από το κύρος του θεόπνευστου κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης, ότι ο Μωϋσής και ο Παλαιός Νόμος, για τον οποίον οι Εβραίοι εκαυχώντο, ήσαν απλώς σκιές και

¹¹ Σωκράτης, Εκκλησιαστική Ιστορία 7, 13, P.G. 67.

πρωτυπώσεις του Χριστού και του Νόμου του Ευαγγελίου. Μέσα στην απολογητική και πολεμική επιχειρηματολογία εναντίον των Εβραίων διά θεολογικών επιχειρημάτων, με σκοπόν να αποδειχθεί η ανωτερότητα του Χριστού έναντι του Μωϋσέως, εντάσσονται τα "Γλαφυρά εις την Έξοδον" του αγίου Κυρίλλου.

Ήδη από την αρχή των "Γλαφύρων" ο άγιος Κύριλλος δηλώνει την βασική του ερμηνευτική αρχή, να ανακαλύψει τα πνευματικά νοήματα ("θεωρία") που υποκρύπτονται στην Πεντάτευχο. Σκοπός του αγίου Κυρίλλου είναι να αναδείξει τους τύπους και τις προσκιάσεις του Μωσαϊκού Νόμου που εκπληρώνονται στο Πρόσωπο του Χριστού.

"Αποδιελόντες γαρ έκαστα των εγκειμένων κεφαλαίων τοις πέντε Μωσέως βίβλοις, και της εν αυτώ θεωρίας τον σκοπόν εϋ μάλα προθρήσαντες, τα μεν όσα ταις ηθικαίς υφηγήσεσιν αναγκαία πως 'ήν και ότι μάλιστα χρειωδέστατα, συντεθείκαμεν επί καιρού, και ως εν τάξει δη λέγω τη εκάστω πρεπωδεστάτη. Τα δε δι' ών 'ήν εικός το Χριστού μυστήριον ως εν σκιαίς έτι ταις κατά νόμον, ως ένι, προαναφαίνεσθαι, τη μετ' εκείνην τετηρήκαμεν συγγραφή".¹²

Συμφώνως προς την ως άνω εξηγητική αρχή, ο άγιος Κύριλλος δηλώνει ότι ο Νόμος δεν έχει πλέον αξία και ισχύ, αφού σκοπόν είχε να προσκιάσει την έλευση του Χριστού (αυτό που ο άγιος Κύριλλος αποκαλεί "μυστήριον του Χριστού"). Ο άγιος Κύριλλος εφαρμόζοντας στην εξηγητική του το σχήμα της μεταβάσεως από την σκιά του Νόμου στην πραγματικότητα του Ευαγγελικού Νόμου. Στο σημείο αυτό ακολουθεί τον Απ. Παύλο, ο οποίος, στην προς Εβραίους Επιστολή, αναπτύσσει την τυπολογική σχέση του Παλαιού με τον Νέον Νόμον, με όρους όπως "η Αλήθεια αντικαθιστά τον Τύπο", όπως ακριβώς το φως αποδιώχνει τα σκιώδη. Η Αλήθεια που αποκαλύπτει στην εποχή της Κ.Δ. είναι "το απ' αιώνων κεκρυμμένον μυστήριον" του Χριστού στους πιστούς (Κολ. 1:26-27). Όλη η οικονομία της Π.Δ. με το πολύπλοκο σύστημα του Νόμου του Μωϋσέως τελετουργικών θυσιών και προσφορών, αποτελεί μία υποδεέστερη προτύπωση της

¹² Γλαφυρά εις την Έξοδον, P.G. 69, 385 B- 386 A.

μελλούσης οικονομίας της Κ.Δ. στο Πρόσωπο του Χριστού (Εβρ. 8:5-6). Το κλειδί του κυρίλλειου ερμηνευτικού σχήματος Χριστός- "Νέος Μωϋσής" είναι η θεολογία του Απ. Παύλου ότι ο νέος νόμος της χάριτος υπερβαίνει και αντικαθιστά την σκιά του Παλαιού Νόμου, ο οποίος διατυπωμένος από τον Μωϋσή, χρησίμευσε ως παιδαγωγός για τον Χριστό. *"Σκιάν γαρ έχων ο νόμος των μελλόντων αγαθών, ουκ αυτήν την εικόνα των πραγμάτων, κατ' ενιαυτόνταις αυτού θυσίαις άς προσφέρουσιν εις το διηνεκές, ουδέποτε δύναται τους προσερχομένους τελειώσαι"* (Εβρ. 10:1). Όλο το κεφ. 10 της προς Εβραίους δηλώνει την ανεπάρκεια των θυσιών του Νόμου και τον ατελή ρόλο του Μωϋσέως ως μεσιτεύοντος προς τον Θεόν, εν σχέσει με το τέλειο και λυτρωτικό μεσιτικό έργο του Χριστού.

Η εμβληματική μορφή του Μωϋσέως αποτελεί μία κεντρική φιγούρα τόσο για τους Εβραίους όσο και για τους χριστιανούς. Οι Εβραίοι βλέπουν στον Μωϋσή τον συγγραφέα της Πεντατεύχου, τον ηγέτη που οδήγησε τον λαό του Θεού από την δουλεία της Αιγύπτου στην Έξοδο, τον νομοθέτη που έλαβε τον Νόμο από τον Θεό στο Σινά, τον μεσίτη μεταξύ Θεού και του λαού Του των Εβραίων. Ειδικώς ο Φίλων ο Αλεξανδρεύς δίνει στον Μωϋσή μυθικές διαστάσεις, σχεδόν τον θεοποιεί ως τον τέλειο ηγέτη, νομοθέτη, διδάσκαλο και προφήτη του Θεού.

Αλλά και στην Κ.Δ. ο Μωϋσής αποτελεί σημαντική μορφή, ως ο εκφραστής της Π.Δ. και του πνεύματος του Νόμου, που τώρα στην Νέα Οικονομία της Κ.Δ. έρχεται να την αντικαταστήσει ο νέος Νόμος της χάριτος του Χριστού. Γράφει ο Απ. Παύλος: *" ει δε η διακονία του θανάτου εν γράμμασιν εντετυπωμένη εν λίθοις εγενήθη εν δόξη, ώστε μη δύνασθαι απενίσαι τους υιούς Ισραήλ εις το πρόσωπον Μωϋσέως διά την δόξαν του προσώπου αυτού την καταργουμένην, πως ουχί μάλλον η διακονία του πνεύματος έσται εν δόξη?"* (Β' Κορ. 3: 7-8).

Και στην προς Εβραίους επιστολή ο Μωϋσής εκλαμβάνεται ως τύπος του Χριστού. *" [Ιησούν Χριστόν], πιστόν όντα τω ποιήσαντι αυτόν, ως και Μωϋσής εν όλω τω οίκω αυτού, πλείονος γαρ δόξης ούτος παρά Μωϋσήν ηζίωται, καθ' όσον πλείονα τιμήν έχει του οίκου ο κατασκευάσας αυτόν. Πας γαρ*

οίκος κατασκευάζεται υπό τινος, ο δε τα πάντα κατασκευάσας Θεός. Και Μωϋσής μεν πιστός εν όλω τω οίκω αυτού ως θεράπων, εις μαρτύριον των λαληθησομένων, Χριστός δε ως υιός επί τον οίκον αυτού... " (Εβρ. 3:2-6). Η τυπολογία Μωϋσέως-Χριστού, όπως την αναπτύσσει ο Απ. Παύλος κυρίως στην προς Εβραίους, καθόρισε και την τυπολογική πατερική ερμηνεία περί του Μωϋσέως, του οποίου η ζωή αποτελεί υπόδειγμα ζωής για κάθε πιστό χριστιανό, και ως τύπος μεσίτη-λυτρωτή που προτυπώνει το μεσιτικό λυτρωτικό έργο του Χριστού.

Σταθμός στην πατερική τυπολογία Μωϋσέως-Χριστού αποτελεί το έργο του αγίου Γρηγορίου Νύσσης για τον Βίο του Μωϋσέως. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης παρουσιάζει τον Μωϋσή ως πρότυπο για κάθε χριστιανό περί της πνευματικής ζωής και θεωρίας-θεοπτίας του Θεού, υπόδειγμα μιας ζωής νηστείας και προσευχής, κυρίως όμως ως προτύπωση του Χριστού.

Επανερχόμενοι στον άγιον Κύριλλον, διαπιστώνουμε ότι ασχολείται εκτενώς με την τυπολογία Μωϋσέως-Χριστού στα "Γλαφυρά εις την Έξοδον", όπου εκλαμβάνει τον Μωϋσή ως τύπο του Χριστού αλλά και ως σύμβολο του Παλαιού Νόμου που παρέρχεται με την έλευση του Χριστού και την εκπλήρωση του λυτρωτικού Του έργου. Σαφώς η ερμηνεία του αγίου Κυρίλλου είναι χριστοκεντρική.

Ο άγιος Κύριλλος επικεντρώνει την τυπολογική ερμηνεία της μορφής του Μωϋσέως σε τρία κυρίως περιστατικά της ζωής του, την γέννησή του, την εξορία από την Αίγυπτο και την συνάντησή του με τον Ιόθορ, και την θεοπτική του εμπειρία με την καιομένη βάτο. Επιπλέον, ο άγιος Κύριλλος στα "Γλαφυρά" του ασχολείται και με άλλες πλευρές και περιστατικά της ζωής του Μωϋσέως, με σκοπόν να αποδείξει την κατωτερότητά του πάντα σε σύγκριση με τον Χριστό, αλλά και την ανεπάρκεια του Μωϋσέως ως συμβόλου του Νόμου και του μεσιτικού του ρόλου προς τον Θεό.

Όταν ο άγιος Κύριλλος ερμηνεύει την ιστορία της γεννήσεως του Μωϋσέως (Εξ. 2:1-10) υπό την προοπτική ότι *"παροίσομεν γαρ εις εικόνα και υποτύπωσιν της διά Χριστού σωτηρίας τα επί τω θεσπεσίω Μωσεί γεγραμμένα"*.¹³ Η γέννηση του Μωϋσέως

¹³ Γλαφυρά εις Έξοδον, P.G. 69, 392 B.

καθίσταται τύπος της γεννήσεως του Χριστού. Το νεογέννητο βρέφος δηλώνει την νέα δημιουργία. Ο νηπιάσας Χριστός χαρακτηρίζεται από αγνότητα και αγιότητα, από την αθωότητα του νεογέννητου βρέφους. Έτσι, η αγνότητα και η αθωότητα του νεογέννητου βρέφους Μωϋσέως καταλήγει να συμβολίζει την αγία και θεία φύση του Χριστού. Επίσης, η ωραιότητα του βρέφους Μωϋσέως συμβολίζει τον "ωραίο κάλλει παρά τους υιούς των ανθρώπων" Χριστό. Επίσης, η σιωπή του βιβλίου της Εξόδου περί του πατρός του Μωϋσέως παραπέμπει, σύμφωνα με τον άγιον Κύριλλο, στον άπάτωρα Χριστό.¹⁴

Εν συνεχεία, ο άγιος Κύριλλος διαπιστώνει συμβολισμούς στην διάσωση του βρέφους Μωϋσέως από την κόρη του Φαραώ. Όπως η κόρη του Φαραώ (= σύμβολο των εξ εθνών) επέστρεψε τον Μωϋσή στην αληθινή του μητέρα (=την Συναγωγή) να την θηλάσει, έτσι και ο Ισραήλ θα επιστρέψει στην αλήθεια του Χριστού: *"πλην ότι κατά καιρούς παρά της εξ εθνών Εκκλησίας δέξεται Χριστόν η των Ιουδαίων Συναγωγή, μυσταγωγούμενοι δηλονότι το επ' αυτω μυστήριον, παραδείξειεν αν και λίαν αμογητί εκ της θυγατρός Φαραώ παραδέξασθαι το παιδίον την τεκούσαν αυτό. Εκθεμένη γαρ ώσπερ τον Ιησούν η των Ιουδαίων Συναγωγή, και αποβαλούσα ταις απειθείαις, εν τελευταίοις αυτόν καιροίς παραδέξεται ταις της Εκκλησίας μυσταγωγουμένη φωναίς".*¹⁵

Ο άγιος Κύριλλος στο περιστατικό της εξορίας του Μωϋσέως και της συναντήσεώς του με τον Ιόθορ, διαβλέπει τον μεσιτικό ρόλο του Μωϋσέως που σώζει την κόρη του Ιόθορ από τους άνδρες που την παρεμπόδιζαν να ποτίσει τα ζώα του πατέρα της (=σύμβολο του λυτρωτικού και μεσιτικού έργου του Χριστού προς την ανθρωπότητα, που έρχεται να της μεταδώσει το ζων ύδωρ)¹⁶, όπως και στον γάμο του Μωϋσέως με την Σεπφώρα, κόρη του Ιόθορ, υποκρύπτεται η γαμήλια διαθήκη-συμφωνία του Χριστού προς την εξ εθνών Εκκλησία : *" συμβαίνει δε ώσπερ εις οικειότητα την ως προς αυτόν νόμφην οία τινα περικαλλεστάτην παριστάς αυτό την εξ εθνών Εκκλησίαν, ή διά*

¹⁴ Γλαφυρά εις Εξοδον, P.G. 69, 393 B-396 B.

¹⁵ ό.π., P.G. 69, 397 C.

¹⁶ ό.π., P.G. 69, 408 B.

της Σεπφώρας νοείται. Διερμηνεύεται γαρ επίσκεψις ή ωραία, και μέν τοι και χάρις πνοής".¹⁷

Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η τυπολογική ερμηνεία της θεοπτικής εμπειρίας του Μωϋσέως στην καιομένη βάτο.¹⁸ Η καιομένη βάτος συμβολίζει την φύση του Θεού, που είναι "πυρ καταναλίσκον", και η βάτος συμβολίζει την ανθρώπινη φύση, την οποία προσέλαβε ο Χριστός και διαφύλαξε αυτήν ακεραία (όπως δηλ. η φωτιά δεν κατανάλωσε την βάτο, έτσι και η θεία φύση του Χριστού δεν "κατανάλωσε", δεν απορρόφησε την ανθρώπινη φύση). Ο Μωϋσής εντέλλεται να βγάλει τα σανδάλια του, καθώς ο τόπος που πατεί είναι άγιος. Ο άγιος Κύριλλος εξηγεί ότι, όπου βρίσκεται ο Χριστός είναι τόπος άγιος, και συνεχίζει, λέγοντας ότι ο Θεός φανερώθηκε στον Μωϋσή στην έρημο, για να προτυπώσει την εξ εθνών Εκκλησία, καθώς η έρημος στις Γραφές αποτελεί τύπο της εξ εθνών Εκκλησίας.¹⁹

Και καταλήγει ο άγιος Κύριλλος, ερμηνεύοντας τυπολογικά το περιστατικό με την καιομένη βάτο, στο συμπέρασμα ότι ο Μωϋσής εκπροσωπεί τον Παλαιό Νόμο που δεν σώζει, αλλά οδηγεί στον θάνατο. Μόνον ο Νέος Νόμος της χάριτος του Χριστού, που αντικατέστηκε τον Μωσαϊκό Νόμο, έχει λυτρωτική δύναμη. Παραθέτουμε εκτενώς το σχετικό απόσπασμα, ώστε να απολαύσουμε την δεξιοτεχνία του αγίου Κυρίλλου να ερμηνεύει τυπολογικά τις Γραφές:

"Εν ερήμω τοίνυν ο βάτος, και αγία λοιπόν η τούτον εκούσα γη, και ιερά τω Θεώ. Και προσιών ο Μωσής ανακόπτεται, και του ποδός αναλύειν προστάττεται το υπόδημα. Νεκρότητος δε και φθοράς το χρήμα σημείον,είπερ εστί παν υπόδημα ζώου λείψανον τεθνεώτος ήδη και κατεφθαρμένου. Απρόσιτος ουν ο Χριστός τοις εν νόμω, και τη παιδαγωγική λατρεία. Προαπονίζεσθαι γαρ ανάγκη τον μολυσμόν, και τον εκ της αμαρτίας προαποτρίβεσθαι ρύπον. Και έστιν αμήχανον, αίμα ταύρων αφαιρείν αμαρτίαν. Δικαιούται γαρ ουδείς εν νόμω. Κατηργημένης δε ούπω της αμαρτίας, ισχύειν ανάγκη την φθοράν, και κατακρατείν των μεμολυσμένων έτι τον θάνατον. Δει δη ουν άρα τους ιδείν εθέλοντας το Χριστού μυστήριον, την εν τύποις και σκιαίς

¹⁷ ό.π. P. G. 69, 408 D.

¹⁸ ό.π. P.G. 69, 409 C- 417 A.

¹⁹ ό.π., P.G. 69, 409 B- 412 A.

προαποθέσθαι λατρείαν, την μήτε φθοράς, μήτε αμαρτίας κρείττονα. Συνήσει γαρ τότε, και εις την αγίαν εισβήσεται γην, τουτέστι, την Εκκλησίαν. Ότι γαρ οι της κατά νόμον λατρείας ουκ εξιστάμενοι κεκράτηνται τη φθορά, σαφηνιεί λέγων αυτός ο Χριστός, 'Αμήν, αμήν λέγω υμίν, εάν μη φάγητε την σάρκα του Υιού του ανθρώπου, και πίνητε αυτού το αίμα, ουκ έχετε ζωήν εν εαυτοίς' (Ιω. 6:53). Τούτο δε ήν το μυστήριον, ου παρά τοις εν νόμω ποθέν, αλλά παρά τοις την πίστιν εκδεδεγμένοις, και εν Χριστώ δεδικαιωμένοις, και την αμείνω της νομικής καταπλουτούσι παίδευσιν, φημί δε την ευαγγελικήν. Υπό φθορά σον άρα και οίον εν νόμω την του θανάτου μητέρα, φημί δη την αμαρτίαν, ούπω διά πίστεως αποφορτισάμενοι, και μακράν οι τοιοίδε Χριστού. Ει δε βουληθείην απολυσασθαι το υπόδημα, τουτέστι, την φθοράν, την δικαιούν ουκ ισχύουσαν, και την ζωοποιόν αληθώς προσιέμενοι χάριν, εγγιούσι τότε τω δικαιούντι τον ασεβή, τουτέστι Χριστώ, δι' ού και μεθ' ού τω Πατρί η δόξα, σον αγίω Πνεύματι εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν".²⁰

Για μία ακόμη φορά διαπιστώνουμε ότι η όλη τυπολογική ερμηνεία του προσώπου του Μωϋσέως και των περιστατικών του βίου αυτού, είναι κατ' εξοχήν χριστοκεντρική. Ο άγιος Κύριλλος μέσα από τις σκιές και τους τύπους του Νόμου προσπαθεί να αποκαλύψει το αληθές νόημα αυτών, που δεν είναι άλλο από την φανέρωση του λυτρωτικού έργου του Χριστού²¹ και την αποκάλυψη του "κεκρυμμένου μυστηρίου του Χριστού" (Κολ. 1:26-27).

Την εφαρμογή της ίδιας τυπολογικής ερμηνευτικής προσεγγίσεως βλέπουμε να κάνει χρήση ο άγιος Κύριλλος και σε άλλα περιστατικά της ζωής του Μωϋσέως, στα οποία βλέπει παραλληλισμούς με το έργο του Χριστού στο σχέδιο της θείας οικονομίας για την σωτηρία των ανθρώπων. Π.χ. όταν ερμηνεύει τις δέκα πληγές του Φαραώ, και ειδικώς όταν ο Μωϋσής μετέτρεψε τα ύδατα σε αίμα, ο άγιος Κύριλλος διαβλέπει τον συμβολισμό του ύδατος του βαπτίσματος που καθαγιάζει και εξαγνίζει τον κόσμο.²² Επίσης, ερμηνεύει ότι υπάρχει προτύπωση της Ενανθρωπήσεως του Κυρίου, αλλά και

²⁰ ό.π. P.G. 69, 415 C- 417 A.

²¹ ό.π. P.G. 69, 385 B- 386 A.

²² P.G. 68, 250 A.

του θανάτου του Χριστού, που δίνει το αίμα Του προς ζωήν όλης τη ζανθρωπότητος. *"πλην εις αίμα μετεποιήθη το ύδωρ. Η γαρ κατά φύσιν ζωή, τουτέστιν, ο εκ Θεού Πατρός Λόγος, καθ' ένωσιν οικονομικήν, την προς την σάρκα φημί, ήτοι προς ολόκληρον ανθρωπότητα και φύσιν την καθ' ημάς, και εν δοκήσει γέγονε του και αυτόν ανατλήναι τον θάνατον... ει μη εξέχεεν ο Μωσής το ύδωρ εις την γην, ου μετεποιήθη εις αίμα, όπερ εστίν εναργές θανάτου σημείον".*²³

Επίσης, παραλληλίζεται ο ρόλος του Μωϋσέως ως μεσίτη μεταξύ Θεού και Ισραήλ, και νομοθέτη, όντος όμως κατωτέρου της μεσιτείας του Χριστού προς τον Θεό Πατέρα. Γράφει χαρακτηριστικώς ο άγιος Κύριλλος: *"γέγονε μεν γαρ τοις αρχαιοτέροις παιδαγωγός ο Μωσής, μεσίτης τε και ηγούμενος, και των παρά Θεού νόμων διακομιστής, και άριστος μεν εν αγίοις... πλην ο νόμος ουκ ευδρανής, ούτε μην οίος τε την προς Θεόν οικείωσιν προξενήσια τελείως. Διά δε της Χριστού μεσιτείας τούτο κερδαίνομεν".*²⁴ Μπορεί ο Μωϋσής να υπήρξε ο νομοθέτης του Παλαιού Νόμου, ο οποίος όμως δεν εξασφάλιζε ζωή και σωτηρία, αλλά ο Χριστός είναι ανώτερος νομοθέτης του νόμου του Ευαγγελίου και της χάριτος που ζωοποιεί και λυτρώνει. Ο Μωϋσής βεβαίως αποτελεί μία εξέχουσα μορφή της Π.Δ., που είχε θεοπτικές εμπειρίες και επικοινωνία με τον Θεό, λειτούργησε ως μεσίτης, μεσολαβητής και συμφιλιωτής μεταξύ Θεού και ανθρώπων, όμως το έργο του ήταν ατελές καθώς δεν ηδύνατο να φέρει σωτηρία στην ανθρωπότητα.²⁵ Όλη η ζωή, η δράση, το έργο και οι λόγοι του Μωϋσέως αποτελούσαν προτύπωση του μυστηρίου του Χριστού, δηλ. της σωτηριώδους Ενανθρωπήσεως και της εν Χριστώ απολυτρώσεως της ανθρωπότητος. *"Άγιος δε πάλιν ο και εν εσχάτοις, διά Χριστού, δικαιούντος εν πίστει τους προσιόντας αυτόν, και εις εκείνο πάλιν ανακομίζοντος, εις όπερ ήμεν εν αρχαίς. Ουκούν όλον ημίν εν τούτοις το περί του Σωτήρος ημών προανευτυπούτο μυστήριον. διό δη και σφόδρα καλώς προς*

²³ Γλαφυρά εις την Εξοδον, P.G. 69, 480 A.

²⁴ ό.π., P.G. 69, 497 B.

²⁵ P.G. 76, 928 A.

Ιουδαίους αυτός έλεγε, 'Ει πιστεύετε Μωϋσή, φησίν, πιστεύσατε αν εμοί, περί εμού γαρ εκείνος έγραψε' (Ιω. 5:46).²⁶

Το πρόσωπο του Μωϋσέως χρησίμευσε πολλαπλώς στον άγιο Κύριλλο ως μία εμβληματική μορφή της Π.Δ., εκπρόσωπος του Νόμου, με όλες τις ανεπάρκειες και τις ατέλειές του να προσφέρει στον άνθρωπο σωτηρία. Εκείνο που δεν μπορούσε ο Μωϋσής να επιτελέσει, έρχεται ο "νέος Μωϋσής", ανώτερος κατά πάντα του αρχαίου Μωϋσέως, για να αντικαταστήσει τον Νόμο με το Ευαγγέλιο και την νίκη επί του θανάτου και της φθοράς. Εκεί που δεν μπορούσε ο Μωϋσής, έρχεται ο Χριστός να ανακαινίσει τον άνθρωπο και να του χαρίσει μία νέα ζωή.

"Ούτε γαρ ο του νόμου καιρός, ούτε μην ο των αγίων χορός προφητών την νέαν είχε τροφήν, τουτέστι, τα διά Χριστού παιδεύματα, ούτε μην αυτόν τον της ανθρωπείας φύσεως ανακαινισμόν, πλην ως εν μόνη προσαγορεύσει τυχόν. Επειδή δε ανεβίω λοιπόν ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός, και ως εν τάξει δράγματος, την της ανθρωπότητος απαρχήν προσκεκόμικεν εαυτόν τω Θεώ και Πατρί, τότε δη, τότε και εις νέαν ώσπερ ζωήν μεταστοιχειούμεθα. Πολιτευόμεθα γαρ ευαγγελικώς. 'ουκ εν παλαιότητι γράμματος, αλλ' εν καινότητι Πνεύματος' (Ρωμ. 7:6), δι' ου και μεθ' ου τω Θεώ και Πατρί η δόξα συν αγίω Πνεύματι εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν".²⁷

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

- ♦ Armendariz, Luis M., El Nuevo Moisés. Dinámica christocéntrica en la tipología de Cirilo Alejandrino, Madrid, 1962.
- ♦ Kefalopoulos, Cyril-George, Cyril of Alexandria as an Exegete: A Fifth-Century Example of Patristic Biblical Hermeneutics (Thesis for the Master's Degree of Theology-Th.M.), California 2011.
- ♦ Kerrigan, A., St. Cyril of Alexandria: Interpreter of the New Testament, Rome 1952.
- ♦ McGuckin, John, "Moses and the 'Mystery of Christ' in St.Cyril of Alexandria's Exegesis", in Coptic Church Review 21 (2000).
- ♦ Wilken, R.L., Judaism and the Early Christian Mind: A Study of Cyril of Alexandria's Exegesis and Theology, Yale University Press, 1971.

²⁶ ό.π., P.G. 69, 436 A.

²⁷ ό.π., P.G. 69, 625 A.